

19. Паркинсон С.Н. Законы Паркинсона. Сб. пер. с англ., сост., авт. Пер. В.С. Муравьев. – М.: Прогресс, 1989. – 448 с.
20. Питтерс Т., Уотерман Р.В. в поисках эффективного управления (опыт лучших компаний) Пер. с англ. – М.: Прогресс. 1986. – 203 с.
21. Резник С.Д. Управление кафедрой: учебник, 2-е изд. – М.: ИНФРА-М. 2008. – 635 с.
22. Уманский Л.И. Организаторские способности и их развития. – Курск: КПИ, 1967. – Вып. 21-с. 37-47.
23. Maslow A.A. Theory of Human Motivation. Readings in Managerial Psychology // Haroed J. – Chikago: University. – 1946. – p. 1-34.
24. White W.F. Money and Motivation. – 1085. №7. – p.2.3.

Аннотация

Мельникова И.М. Теоретические основы профессионально-управленческой подготовки заведующих кафедр социально-гуманитарных дисциплин

В статье представлен короткий очерк истории развития и становления процесса управления как научной теории. Освещены подходы различных научных школ к сути и содержанию понятия «руководство», «менеджер» и проблем подготовки к работе заведующих кафедр.

Ключевые слова: кафедра, заведующий кафедрой, управленческая деятельность менеджера образования, оптимизация процесса управленческой подготовки.

Summary

Melnikova I.N. The theoretical basis of professional and managerial training Heads of departments of social and human sciences

The article provides a brief outline of the history, development and establishment of the management as a scientific theory. Deals with approaches different scientific schools to the nature and content of the concept of "leadership", "manager" and prepare for the challenges of management.

Keywords: department, head of department, administrative activity, education manager, optimize process management training.

УДК 37.034:613

СВИРИДЕНКО Світлана Олександрівна
старший науковий співробітник, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник Інституту проблем
виховання НАПН України

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СВІДОМОГО
СТАВЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ ДО
ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я**

Висвітлюються напрями діяльності педагогів інтернатних закладів щодо формування свідомого ставлення старшокласників до власного здоров'я.

Ключові слова: здоров'я, свідоме ставлення, старшокласник, здоровий спосіб життя, інтернатні заклади, навчально-виховний процес.

Здоров'я дітей відноситься до найбільш важливих показників, які характеризують економічне, соціальне і моральне благополуччя суспільства. В сучасній Україні стан здоров'я школярів викликає стурбованість у всієї громадськості, особливо у медиків і педагогів.

Соціальна напруженість і погіршення екологічних характеристик середовища проживання висувають вимоги до адаптаційних здібностей організму людини, рівня здоров'я та його ресурсів. Це призводить до зміни функцій освітніх закладів, котрі вже не зводяться до озброєння учнів знаннями

відповідно до навчального плану. На перше місце виходить підготовка випускників до входження у складні, часто несприятливі життєві ситуації, розвиток у них здатності протистояти несприятливим факторам, які руйнують здоров'я. У зв'язку з цим особливого значення набуває формування особистісних установок, свідомого ставлення до свого здоров'я як однієї з найвищих цінностей, яка забезпечує самореалізацію та самоактуалізацію людини у громадській і особистісній сфері.

Основні підходи до збереження і зміцнення здоров'я дітей визначені Національною Доктриною розвитку освіти (2002), Державними національними програмами «Здоров'я нації» (2009 – 20130), «Репродуктивне здоров'я» (2006 – 2015), Законами України «Про охорону дитинства» (2000), «Про соціальну роботу дітьми і молоддю» (2009) та ін.

Особливу актуальність для педагогіки представляє проблема здоров'я старшокласників. Від стану здоров'я випускників залежить благополуччя майбутньої молоді сім'ї, виробничий потенціал і обороноздатність країни.

Відсутність знань про культуру здоров'я, нехтування здоров'ям є причинами того, що 40 відсотків старшокласників мають слабкі уявлення про теорію здорового способу життя, понад 50 відсотків з них вже спробували наркотики, 70 відсотків вступали у статеві стосунки. Ці дані говорять про те, що збереження і зміцнення здоров'я старших школярів – це насамперед моральна і педагогічна проблема [3].

Різні аспекти збереження і зміцнення здоров'я вихованців інтернатних закладів висвітлені в наукових працях ряду педагогів, психологів, медиків (Б. Кобзар, О. Киричук, В. Покась, Є. Постовойтов, В. Неділько, І. Єрмаков, Л. Сохань, М. Сметанський, М. Кобринський, В. Сперанський, І. Кон та інші). Вони відмічають, що у більшості вихованців закладів інтернатного типу відсутній позитивний досвід ставлення до здоров'я, не сформовані уявлення про способи його збереження та моделі поведінки, які сприяють збереженню здоров'я.

Формування у підростаючого покоління свідомого ставлення до свого здоров'я як доміантної людської цінності – одне з основних завдань сучасної школи. Окремим аспектам цього питання приділила увагу педагогічна наука України та ближнього зарубіжжя. Так, формуванню прагнення старшокласниць до здорового способу життя присвячено дослідження Г. Власюк [1]. Формування мотивації підлітків до здорового способу життя – предмет дослідження В. Кулікова [5]. Ціннісні орієнтації на здоровий спосіб життя в центрі уваги дослідження С. Лапаєнко [6]. Проблемі формування культури здоров'я старшокласників в умовах промислового міста присвячене дослідження Г. Капранової [3].

В названих роботах розглядаються окремі аспекти названої проблеми, однак особливості формування свідомого ставлення старшокласників інтернатних закладів до власного здоров'я визначені у вітчизняній практиці недостатньо. Не обґрунтовано сучасний зміст даного процесу, відсутні дослідження можливостей педагогів інтернатних закладів у формуванні в учнів свідомого ставлення до власного здоров'я.

Метою статті є визначення змісту формування свідомого ставлення старшокласників інтернатних закладів до власного здоров'я та ролі педагогів у цьому процесі. При цьому необхідно виявити:

- сучасний зміст формування свідомого ставлення старшокласників інтернатних закладів до власного здоров'я;
- пріоритетні напрями діяльності інтернатних закладів у визначеному напрямку;
- методи педагогічного впливу педагогів інтернатних закладів на старшокласників з метою формування свідомого ставлення до власного здоров'я.

Ставлення людини до здоров'я складається як оцінка і усвідомлення значення здоров'я в людському житті та в суспільно-історичній практиці. Воно означає, з одного боку морально-духовну позицію людини стосовно здоров'я, з іншого – практичне втілення знань про способи його збереження, тобто фіксує об'єктивно існуючий зв'язок між здоров'ям людини і людиною [8, с. 279]. Аналіз досліджень вчених дозволив дати робоче визначення свідомого ставлення до здоров'я як цілісної системи індивідуальних, вибірково свідомих зв'язків з різними сторонами здоров'я, які характеризують внутрішню позицію в її оцінці та трансформуються в особистісні цінності.

Формування свідомого ставлення старшокласників зокрема і вихованців інтернатних закладів взагалі до свого здоров'я характеризується як створення системи виховання, яка забезпечує усвідомлення цінності здоров'я в житті людини і переконання у необхідності планомірно підтримувати і зберігати його для загального розвитку особистості шляхом повсякденного дотримання здорового способу життя.

Плануючи свою діяльність щодо формування свідомого ставлення старшокласників до свого здоров'я, педагогам необхідно враховувати, що основними особистісними утвореннями, які входять до його структури є:

- усвідомлення учнями сутності понять із сфери здоров'я і здорового способу життя; поглиблення валеологічних знань, самоосвіта і самопізнання, уявлення про місце здоров'я в ієрархії цінностей (когнітивний компонент);
- наявність внутрішньої і зовнішньої мотивації щодо збереження і зміцнення здоров'я; задоволення в оздоровчій діяльності особистісних потреб у самовираженні, самоствердженні та самореалізації; наполегливість та задоволення від успіхів в оздоровчій діяльності; (мотиваційно-ціннісний компонент);
- самостійне планування та здійснення оздоровчої діяльності, аналіз її результатів та прогнозування наслідків; відповідальність за стан свого здоров'я; ініціативність і активність у виконанні оздоровчих заходів (поведінково-діяльнісний компонент).

Вирішення проблеми формування свідомого ставлення до здоров'я в учнів потребує врахування того факту, що кожна вікова група має свої, притаманні лише їй специфічні особливості розвитку (Л. Виготський, З. Білоусова, І. Бех, Л. Божович, І. Кон, Ф. Рейс та інші науковці). Аналіз наукових і навчально-методичних джерел свідчить, що старший шкільний вік характеризується об'єктивними змінами в житті школяра: близьким завершенням середньої освіти, необхідністю вибору майбутньої професійної діяльності, розширенням соціальних контактів. Саме тому цей вік є періодом суттєвих якісних змін у розвитку особистості, тобто починає формуватись певна структура самосвідомості, розвивається особистісна рефлексія, усвідомлюються життєві плани, перспективи, розвиваються соціальні мотиви

Це створює широкі можливості для формування свідомого ставлення особистості до власного здоров'я [4].

Процес формування свідомого ставлення старшокласників до власного здоров'я в закладах інтернатного типу відбувається, в основному, у двох напрямках: 1) суто оздоровча робота, створення сприятливого для здоров'я соціального, психологічного та санітарно-гігієнічного середовища; 2) формування позитивної мотивації, потреби у здоровому житті; прищеплення знань, умінь і навичок, необхідних для збереження, зміцнення, відновлення здоров'я.

Педагогічні умови формування свідомого ставлення старшокласників до власного здоров'я визначаємо як сукупність зовнішніх і внутрішніх складових освітнього й виховного процесу, що сприяють ефективному формуванню свідомого ставлення старшокласників до власного здоров'я, а саме: 1) спрямованість усіх суб'єктів педагогічного процесу на формування свідомого ставлення учнів до власного здоров'я як пріоритетної мети, що забезпечує формування, збереження й зміцнення здоров'я завдяки знанням і творчому осмисленню принципів здорового способу життя, розкриттю особистісних потенційних здібностей і можливостей; 2) створення позитивної мотивації школярів до здоров'я як цінності; 3) систематичне включення учнів до оздоровчої діяльності; врахування позитивних тенденцій і закономірностей використання певних способів збереження і зміцнення здоров'я; 4) запровадження ефективних форм і методів педагогічного впливу в процесі організації навчальної, позаурочної та позашкільної діяльності у даному напрямку.

Формування інтересу підлітків до власного здоров'я, стійкої потреби і бажання турбуватися про нього забезпечується виконанням двох взаємопов'язаних вимог. По-перше, це включення вихованців у різноманітні види валеологічної діяльності, виконуючи які, вони набувають навичок взаємодії, спілкування, взаємонавчання, пошуку шляхів покращання здоров'я (спортивні свята, Дні здоров'я, валеологічні КВК, агітбригади тощо). По-друге, навчання учнів рефлексивній діяльності, що потребує від них постійного спостереження за собою, своїми діями, фізичним та психологічним станом. Цей напрям роботи спрямований на те, щоб захопити дітей пізнанням потенціалу свого здоров'я, допомогти кожному повірити в себе та свої сили, викликати в них потребу у самовдосконаленні. В центрі уваги цього напрямку — саморозуміння, осмислення підлітками своєї «Я-концепції», структурування ними свого позитивного образу. Виховуючи природну потребу підлітків у самопізнанні та самовдосконаленні, важливо мати на увазі, що стійка потреба у веденні здорового способу життя з'являється тоді, коли учень починає працювати над собою, прагнучи досягти більш високого рівня розвитку.

З метою виховання інтересу підлітка до власного здоров'я доцільно звертатися до таких форм виховної роботи як анкети, твори-самоаналіз фізичного і психологічного самопочуття, ведення щоденників здоров'я тощо. Найкраще навчання рефлексивній діяльності здійснюється в процесі тренінгових вправ, які дають можливість перебудувати неадекватну самооцінку підлітків, сформувати в них внутрішню потребу до самовдосконалення. Підвищенню рівня самосвідомості та саморегуляції підлітків сприяють завдання, спрямовані на аналіз власних вчинків, виявлення особистого уміння самостійно знаходити причини своїх невдач та нездоров'я, робити практичні висновки.

Інша педагогічна умова — **збереження** валеологічної освіченості підлітків, розширення уяви про здоров'я і способи його збереження, і сенсу та призначення кожної оздоровчої дії. Реалізація цієї умови потребує ретельного відбору інформаційного матеріалу, врахування психофізіологічних особливостей організму підлітків, а також **визначення** різних фізичних та розумових навантажень на їхнє здоров'я. В результаті виконання цієї педагогічної умови ставлення до власного здоров'я наповнюється смислом і розширюється змістовно.

Освітня робота з учнями **будується** не лише через спеціальні предмети. У своїй єдності вона включає: 1) валеологізацію усіх навчальних предметів; 2) позаурочну просвітницьку роботу в паралелях; 3) діяльність дитячих об'єднань, клубів, валеологічного десанту та інших форм позаурочної виховної роботи; 4) практичну свідому валеологічну діяльність учнів в навчальний та позанавчальний час.

При визначенні тематики просвітницької роботи необхідно враховувати життєвий досвід учнів, рівень та об'єм їх знань з тих питань, в яких вони слабо орієнтуються. За думкою вихованців, це такі, що стосуються вікової гігієни, статевих відносин та сексуального життя, профілактики ВІЛ/СНІДу, хронічних хвороб, створення здорової сім'ї, впливу спадковості на здоров'я тощо.

Поглибленню знань вихованців з профілактики вживання наркотичних речовин та захворювання на ВІЛ/СНІД та ППСШ сприяє низка лекцій і бесід, ситуативне навчання, диспути, соціально-психологічні тренінги, вікторини тощо [7].

Як одну з найгостріших медико-соціальних проблем та фактор національної небезпеки Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначила статеве здоров'я. В засобах масової інформації спостерігається постійна пропаганда грубої сили, агресивних і вільних сексуальних відносин, а в сім'ях не приділяється належної уваги. Інформація в шкільних курсах представлена до цього часу неповно і непослідовно, а статеве-моральне виховання часто підміняється моралізуванням. Тому в період дорослішання підлітки часто опиняються в ситуації ризику. Вони вважають, що можна досягти стану дорослих можна шляхом раннього початку статевого життя, не розуміючи, що це обтяжено іншими ризиками, такими, як куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин, зараження інфекціями, що передаються статевим шляхом, материнських захворювань та смертністю.

Оскільки основи репродуктивного здоров'я формуються в пубертатному віці, на етапі шкільного навчання, його профілактика, зміцнення та збереження стає одним з профілактичних завдань сучасної школи. Підлітки гостро потребують знань про свій організм і зміни, які відбуваються в ньому. При цьому вони повинні мати уявлення:

- про статево і спеціальну гігієну;
- фізіологічні і психологічні особливості організму юнаків і дівчат;
- основні поняття про взаємостосунки статей;
- статево дозрівання і його вплив на фізичний і психологічний стан;
- принципи і норми здорового способу життя юнаків і дівчат;
- особливості ППСШ і СПІДу, медичних і соціальних наслідках зараження інфекціями, що передаються статевим шляхом.

Важливо, щоб така робота велась у контексті з формуванням моральних рис особистості, а основою для профілактики було виховання гідних духовно-моральних взаємостосунків осіб різної статі.

Однією з умов виховання свідомого ставлення вихованців до власного здоров'я є формування в них практичних умінь і навичок, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я забезпечується постійним включенням підлітків в здоров'ятворчу та здоров'язбережувальну діяльність, що дозволяє закріпити форми його успішного дотримання здорового способу життя, реалізувати потребу діяти відповідно до норм валеологічної поведінки.

Реалізація цієї умови потребує координації усіх педагогічних, медичних та громадських сил, причетних до виховання учнів шкіл-інтернатів, їх цілеспрямованої діяльності протягом кожного дня у створенні соціального та психологічного оздоровчого середовища, стимулюванні бажання учнів оволодіти способами збереження та зміцнення здоров'я [3].

Фізкультурно-спортивні заходи, що проводяться в школах-інтернатах (свята, змагання, естафети тощо), дотримання режиму дня, санітарно-гігієнічних вимог, виконання ранкової гімнастики створюють умови для формування умінь і навичок фізичного здоров'я. Виробленню умінь і навичок, необхідних для психологічного та соціального благополуччя (безконфліктного спілкування, уміння долати негативні емоції і стреси тощо) найбільш відповідають соціально-педагогічні тренінги, які проводяться під керівництвом шкільних психологів та підготовлених вихователів.

Для успішного формування умінь і навичок здорового способу життя вчителю необхідно не лише володіти теоретичними знаннями, але й мати певні практичні вміння і навички, а саме:

- визначати стан фізичного і психічного розвитку дитини;
- складати комплекси фізичних вправ для ранкової гімнастики з метою формування оптимальної рухової активності;
- дозувати фізичне навантаження та гартувальні водні процедури;
- рахувати пульс і частоту дихання до і після фізичного навантаження;
- складати комплекси фізкультпауз з метою зняття втоми в учнів під час самопідготовки;
- складати комплекси фізкультхвилинок для поєднання рухової та навчальної діяльності учнів на уроках;
- грати з дітьми в рухливі, спортивні та народні ігри, формуючи в них уміння активного відпочинку та багато інших.

Отримані протягом навчання уміння і навички у подальшому самостійному житті допоможуть випускникам вирішувати проблеми самозбереження здоров'я. Ці проблеми спрямовані, по-перше, на підвищення стійкості природних ресурсів людини, пошук і активізацію резервів власного організму і передбачають розробку шляхів підвищення психофізіологічних можливостей людини [3].

Отже, пріоритетними напрямками діяльності педагогів інтернатних закладів з формування свідомого ставлення старшокласників до власного здоров'я є: створення свідомої мотивації до підтримки, збереження і зміцнення здоров'я як цінності, надання учням необхідних наукових знань про здоров'я та здоровий спосіб життя, систематичне їх включення до активної здоров'язбережувальної діяльності. Проблема формування свідомого ставлення старшокласників до власного здоров'я потребує подальшої розробки, зокрема, запровадження в її процесі сучасних педагогічних засобів, розробки індивідуальних програм збереження і зміцнення здоров'я, збагачення арсеналу спеціальних технологій.

Список використаних джерел:

1. Власюк Г. І. Формування у старшокласниць прагнення до здорового способу життя: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01/ Г. І. Власюк. – К., 1995.
2. Здоровьеберегающие технологии в школе. Теория и практика внедрения: методическое пособие/ сост. С. В. Банькина, О. И. Гусаченко / Под общей редакцией С. В. Банькиной. – М.: ГОУ Педагогическая акад., 2008.- 200с.
3. Капранова Г. В. Формування культури здоров'я у старшокласників загальноосвітньої школи промислового міста: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07/ Г. В. Капранова. – Луганськ, 2010.
4. Кон І. С. Психологія старшокласника. М, Просвещение, 1982. С. 34.
5. Куликов В.А. Формирование мотивов здорового способа жизни у подростков в средней общеобразовательной школе: авт. дис. ... канд. пед. наук: 13. 00. 01 / В. А. Куликов. – Киров, 2002.
6. Лапаєнко С.В. Формування ціннісних орієнтацій старших підлітків на здоровий спосіб життя: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01/ С. В. Лапаєнко. – К., 2000.
7. Макеева А. Г. Педагогическая профилактика наркотизма школьников: методическое пособие для учителя / Под ред. М. М. Безруких. А. Г. Макеева. – М.: Просвещение, 2005. – 62с.
8. Психология здоровья: Учебник для вузов / Под ред. Г. С. Никифорова. – СПб.: Питер, 2006. – С.279.

Аннотация

Свириденко С.А. Деятельность педагогов по формированию сознательного отношения старшеклассников интернатных учреждений к собственному здоровью

В статье освещаются направления деятельности педагогов интернатных учреждений в формировании сознательного отношения к собственному здоровью у старшеклассников.

Ключевые слова: здоровье, сознательное отношение, здоровый образ жизни, учебно-воспитательный процесс, старшеклассники интернатных учреждений.

Summary

S. Svyrydenko Business educators to form conscious attitude senior residential care to health

In the article light up the theoretical and practical aspects of preparation of teacher to forming of healthy of life of students. Maintenance form and methods of words, is certain in given in the conditions of school.

Key words: health, senior pupils of boarding schools, conscious relation, pedagogical forms and methods.